

**ROLF SCHREINER:**

# Ein glad laks



**D**er e ein fiskehistorie så alltid har fascinert meg. Det ska dreia seg om laks, og då må me jo finna ei elv så der e laks i – og då velge me Suldalslågen i Indre Ryfylke.

Suldalslågen e elvestrekket så går gjønå Suldal – det vil sei fra Suldalsvatnet (69 moh) te Sand. Fiskeretten i Suldalslågen e sannsynligvis det privatrettslige objekt i Norge så kan føras lengst tebage i historien – det komme fram allerede i rettsdokumenter fra år 1295. Og historien fortelle om langvarige rettssager, strid mydlå munker og befolkningen – og ikkje minst om rovfiske og bønder så går berserk.

På 1800-talet va det vanligt at rige engelskmenn kom øve te Norge for å fiska laks. Disse såkalte lakselordane fekk enerett på fisket i Suldalslågen, og de dominerte området med sine lakseslott og store husholdningar.

Laksen i Suldalslågen starte livet sitt nere i elvebunnen, kor yngelen holde te i små hulrom mydlå steinane. Då yngelen komme opp av grusen, blir det tøfft å øveleva – heile 90 % dør itte ett år. Itte yngelstadiet står laksungane, også kalt parr, i elvå i 2–5 år før de har lert å tåla saltvann og går ud i havet – der e der merr mad, særlig krill. Nå e laksen blitt 12–18 cm og kalles smolt.

Laksen fra Suldalslågen symme ganske langt vekk fra Ryfylke. Någen havne heilt oppe ved Grønland, og någen symme nerigjønå på kartet, øve Nordsjøen, gjønå Kanalen og ner te Biscaya-buktå udfor Frankrige og Spania. Der blir de og spise og kose seg i ett, to eller tri år. Då skjer det.

La oss sei at ein hannlaks og ein hunnlaks – me kan jo kalla de Åge og Ingrid (itte ekteparet Hadler) har fått nok mad nere i Biscaya, og så finne de ud at det e tid for litt gyting. Fiskar e løgne sånn – det bare komme øve de.

«Nei, ska me ikkje komma oss hjem te Suldalslågen igjen?» seie Åge.

«Jo, greit for meg,» svare Ingrid. Og de sprer det glade budskab vidare – snart e ein heile gjeng på vei oppøve.

«Eg tror me e i slutten av Kanalen,» seie Åge itte ein stund. «Eg syns eg ser The White Cliffs of Dover oppe te venstre.» «Bra,» seie Ingrid, «ska me ha lunsj nå?» «Nei, eg syns me ska venta te Ekofisk,» seie Åge, bare for å visa at han ikkje e trøtte.

Og sånn holde de på der nere i havet. Hadde de ennå vært foglar så skote te Afrika om vinteren, så hadde de jo sett landskabet, og så konne de sagt: «Der e Alpene, me e på rett vei!» Men disse laksane e altså fisk så symme 100 mil og merr neri havet – någen klare 10 mil i døgnet – uden at de ser ein drid av naturen. Bare hav.

Alligavel så finne laksen tebage te sin barndoms elv. Åge og Ingrid passere Tungenes og Rennesøy, før de føle at nå e Sand rett rundt hjørna. Så symme de sista stykket før de e tebage i Suldalslågen, og de finne akkurat den kulpen der de blei fydde.

Koss i all verden klare de det? De gjentar det te og med kvært år. Hvis Åge og Ingrid ikkje blir tatt av fiskare, så komme de tebage te samme kulpen for å gyta år itte år.

Laksens orienteringsevne har lenge vært et mysterium. Forskare kan fortelle at hvis oppdrettslaks rømme, så tar de ofte beine veien tebage te klekkeriet de kom fra. Og de seie at laksens heilt utrolige navigering skyldes et innebygd kompass i hjernen så styres av jordmagnetismen. Også har de visst ein grevlige loktesans. Ja, vel – så vett me det.

Ein aen historie fra virkeligheden så òg dreie seg om laks, e henta fra ei store madmessa nere i Frankrige for någen år siden. Messå va fysst og fremst for fiskehandlare, og mange land fra heile Europa – i hvert fall de med kyst – hadde stand for å visa fram den fine fisken, og for å få interesserte kjøbare på krogen, så det hette i de kretser.

Store messa, mange land, møje folk, fine fisk – og då e det klart at landene konkurrere med kverandre om å ha de beste produktene.

På den skotske standen viste de fram røygelaksen sin, de skrøyda felt, og de delte ud smagsprøver. Det e jo selvfølgelig fullt lovligt, men på pakningen te røygelaksen sto det «Norwegian Salmon» med store og tydelige bokstaver. Det e kanskje ikkje fullt så lovligt.

Folkene på den norske standen blei ganske fortørna. De sto jo sjøl og la ud i det vida og breia om kvaliteten på «Norwegian Salmon», og de hadde jo faktisk laks fra Norge med seg. De va sikre på at skottene ikkje bare sånn uden vidare konne kalla sin laks for norske laks, så dette måtte de gjørr någe med.

Sinte nordmenn troppe opp på standen te skottene og skjelle de ud, for å sei det mildt. Søksmål og advokatar lå i loftå. Men skottene lod seg ikkje pilla på nasen. De sa at Norwegian Salmon e et kjent merkenavn for ein måde å røyga laksen på, og i Skottland lagde de røygelaks på den same, anerkjente norske måden, og då hadde de òg lov te å kalla fisken for Norwegian Salmon.

«Nei,» sa nordmennene. «Nei, nei, nei! Det e bare produkter fra Norge så kan kallas Norwegian. Bruge du et lands navn i navnet på produktet, så må det ver produsert og lagd i det landet – det må vel dåkker domme skotter forstå?»

Sa de så kom fra et land så har lagd italiensk salat i øve 50 år.